

Zbyněk Kuna 2016: Země Afrického rohu: Problémy a perspektivy.

1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2016, 189 stran, ISBN 978-80-7380-629-3.

Diskuse o postavení Afriky patří v současné době ke stále akcentovanějším tématům mezinárodních vztahů, což bezesporu souvisí s jejím rostoucím významem v soudobém mezinárodním systému. Obrovský ekonomický potenciál, který kontinent nabízí, byl dlouho opomíjen, což bezprostředně souviselo s realitou studené války, která nedávala Africe prostor k svébytné emancipaci. Vnímání kontinentu se změnilo od počátku devadesátých let v návaznosti na novou dělbou Afriky. Zájem významných vnějších aktérů (Čína, Indie, Brazílie, Turecko) přitom odhalil její nesmírné kapacity a možnosti. V českém akademickém prostředí jsou témata související s proměnou postavení afrického kontinentu zatím zpracovávána spíše ojediněle. Ačkoliv zaznamenáváme poměrně velký počet historicky orientovaných knih (například zpracování dějin vybraných afrických států v rámci Nakladatelství Lidové noviny či nakladatelství Libri), autorů, kteří by se zaměřovali na aktuální témata související s Afrikou a reflektovali soudobé procesy, není mnoho. Za zmínku stojí monografie Jana Záhoříka (2010) *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace* či kolektivní monografie *Měnicí se tvář Afriky* (2014) autorské trojice Tereza Němečková, Lenka Adamcová a Olga Šedivcová. Je proto třeba vyzdvihnout snahu ekonomka Zbyňka Kuny připravit monografii zaměřující se na oblast Afrického rohu a specifika, která jsou s tímto regionem spojena. Autor, který se primárně zabývá nikoliv Afrikou, ale problematikou světového hospodářství, předkládá publikaci, jejíž název napovídá, že by měla shrnovat problémy oblasti Afrického rohu a nabízet perspektivy jeho dalšího směřování. Autorovo ekonomické zaměření se pak promítá do celého textu a představuje jeden z jeho ústředních rysů.

Prvním a z mého pohledu značně problematickým bodem publikace je její úvod, který nenaplnuje obvyklé představy o tom, jak by mělo vypadat úvodní vymezení tématu a nastolení výzkumných tezí, na něž se text snaží hledat odpověď. Úvod (s. 17), který tvoří dva krátké odstavce, neříká vůbec nic o tom, co je cílem textu (ten je možné implicitně odvozovat jen z názvu publikace), na které otázky se autor snaží odpovědět a jaké poslání má publikace přinést. Už vůbec pak není jasné, zda se autor bude věnovat oblasti celé východní Afriky, či pouze Africkému rohu, což by bylo dobré na začátku čtenáři sdělit a jasně vymezit, kterým zemím bude pozornost věnována. Tato vágnost ve vymezení regionu je patrná i v hlavní části textu, v němž autor opakovaně přechází mezi úrovní celoafrickou, vzhledoafrickou a oblastí Afrického rohu (podrobněji viz níže), a vlastně se ztrácí to, k čemu by kniha – alespoň dle názvu – měla směřovat. Z úvodních řádků i následující kapitoly „Zdroje informací“ (s. 19–21) plyne, že autorovou ambicí bylo podat ekonomicko-sociální přehled zemí (Afriky, východní Afriky, Afrického rohu?), aniž by využíval nějaký analytický rámec pro interpretování jednotlivých statistik a přehledů, kterých je kniha plná. Empirické zaměření textu nechápu jako chybu, domnívám se však, že autor by měl tento svůj záměr jasně v úvodu deklarovat a vysvětlit, proč ho zvolil. Současně se v knize nesetkáme s žádnou operacionalizací pojmů, s nimiž autor pracuje. Zvláště u termínů, jako je kupříkladu opakovaně užívaná „zaostalost“, by bylo dobré říci, jak jej můžeme definovat či zda autor inklinuje k absolutnímu, či relativnímu pohledu na chudobu.

Vlastní text je rozdělen na čtyři kapitoly, jejichž délka i vnitřní struktura se poměrně liší. Zatímco kapitola 2, nazvaná „Charakteristika regionu“, je zdaleka nejobsáhlejší (s. 22–113), kapitola 3, nazvaná „Potravinový problém“ (s. 114–157), a kapitola 4 „Perspektivy regionu“ (s. 158–169) jsou o poznání útlejší. Má-li být jedním z výstupů představení problémů regionu (viz název publikace), měla by některá z kapitol odpovídat tomuto

zacílení, a to tím spíše, že kapitola věnovaná perspektivám, odpovídající druhé části podtitulu publikace, v knize obsažená je. Při pohledu na obsah tudíž není jasné, ve které části ony „problémy“ hledat, což je výtku, která se částečně rozptýlí ve chvíli, kdy si podrobně text přečteme a zjistíme, že v jednotlivých podkapitolách druhé kapitoly najdeme vedle obecné charakteristiky také výzvy, které se k jednotlivým tématům vztahují (stav průmyslu, zemědělství, doprava a jiné).

Vzhledem ke svému rozsahu představuje druhá kapitola s těžší část publikace, přičemž je třeba vyzdvihnout její nesmírně bohatou informativní podobu. Autor zpracoval mnoho statistik, přehledů a dat, které transformoval do přehledných tabulek a grafů, s nimiž v textu neustále pracuje. Tím dává čtenáři do rukou velké kvantum „tvrdých dat“, z nichž lze vyvozovat partikulární i obecné závěry. Množství tabulek a grafů místy dokonce převyšuje samotný text a čtenář má chvílemi pocit, že se mu do rukou dostala komplexní ekonomická ročenka, která dobrým, byť poněkud hutným způsobem shrnuje regionální statistiky. Z této skutečnosti však plynou některá úskalí textu. Zaprvé je informací a statistik tolik, že čtenář chvílemi postrádá jejich smysl a vlastně neví, proč jsou zmiňovány, protože nejsou výraznějším způsobem komentovány a začleněny do kontextu. Možná to není cílem této kapitoly (či dokonce knihy). Nicméně vzhledem k tomu, jak podstatnou část práce tvoří, bych se domnívala, že autor bude inklinovat k vysvětlování a kontextualizaci uvedených statistik a grafů. Je však otázka, zda toho lze v takovém množství informací vlastně dosáhnout na zhruba 190 stranách knihy, a to navíc za předpokladu, že autor využívá ve většině primární statistické zdroje, které sice nabízejí škálu údajů, avšak neumožňují ve větší míře interpretovat souvislosti. Zadruhé platí, že autor nepřibližuje pouze charakter regionu Afrického rohu, ale zmiňuje vlastně celou Afriku a teprve poté uvádí informace ke sledované oblasti. To by nemuselo být vůbec na škodu, kdyby to bylo jasně deklarováno a linie mezi jednotlivými úrovněmi analýzy se v textu neztrácela. Za podnětnou považuji podkapitulu 2.6.5, věnovanou letecké dopravě (tj. jednomu z témat autorova odborného zájmu), popisu jejího stavu a budoucím perspektivám. V českém prostředí jde o poměrně neznámé téma, přínos kapitoly však spatřuji také v tom, že budování takzvaných pružných sítí dnes představuje jeden z oblíbených nástrojů, jak dosáhnout afrického rozvoje. V závěru druhé kapitoly se nachází podkapitola 2.11 „Oficiální rozvojová pomoc“, jejíž smysl mi není zcela jasný. Je srozumitelné, že rozvojová pomoc představuje důležitý zdroj finančních prostředků, nicméně aby bylo možné říci něco o jejím významu, bylo by namístě věnovat jí více pozornosti než necelé dvě stránky.

Třetí kapitola, nazvaná „Potravinový problém“ (s. 114–157), se zabývá jedním z významných témat souvisejících s Afrikou, přičemž autor opět předkládá množství statistik demonstrierajících rozsah problému. Očekávala bych však, že v úvodu kapitoly budou představeny pojmy, s nimiž se nadále pracuje („podvýživa“, „hloubka hladu“ a jiné), což se děje až v průběhu textu (například na s. 122–123), a tedy poté, co je uvedeno množství tabulek a grafů o míře podvýživy či hladu. Nepovažuji to za šťastné, neboť logicky by konkrétní ukazatele měly navazovat na obecný teoretický rámec, aby čtenář nemusel v textu listovat a hledat ústřední pojmy. Také se nabízí otázka, proč si autor vybral problém potravin a přístupu k nim za natolik svébytnou oblast, že jí věnuje jednu ze tří tematických kapitol práce. Ačkoliv jde o zásadní téma, podobně závažné jsou otázky zdravotnictví a dostupnosti zdravotní péče, problematika genderu a dětí, environmentální problémy či úroveň vzdělání. Uvedená témata sice autor zmiňuje a vztahuje je k potravinové situaci, ale nechápu, proč považuje potravinový problém za příčinu ostatních problémů, neboť všeobecně na poli rozvojových studií převládá názor, že příčinou je *chudoba*. Nechci tuto perspektivu autorovi nutit, nicméně vyzdvihování potravinového problému nepovažuji bez bližšího zdůvodnění za opodstatněné.

Poslední tematicky orientovaná kapitola, nazvaná „Perspektivy regionu“ (s. 158–169), by měla (alespoň jak já intuitivně cítím zacílení práce) vybízet k interpretaci dříve představených poznatků a jejich vysvětlení v širším sociálním a historickém kontextu. Je pravda,

že až na dvě výjimky je tato pasáž prosta tabulek a grafů, což textu nejen prospívá co do čtivosti, ale také vybízí čtenáře k pozornosti a zamyšlení nad vazbami panujícími mezi fenomény výše popsanými v textu. Témat, kterých se autor v této kapitole dotýká, je velké množství a každé z nich by bylo možné zpracovat samostatně. Proto nelze a priori autorovi vyčítat jistou zkratkovitost, která je nutná k tomu, aby se text příliš nerozkročil. Na druhou stranu mám pocit, že oněch „zkratek“ je v kapitole až příliš a jednotlivé odstavce (kapitola není vnitřně členěna na podkapitoly) na sebe ne vždy logicky navazují. Například úvodní pasáže jsou věnovány popisu vnitropolitické situace v jednotlivých zemích, následně autor v jednom odstavci přešel k podvívě, v dalším odstavci se zamýšlí nad možnostmi zajištění lidské důstojnosti a v dalším odstavci v délce věty konstatuje, že je nutná demokratizace a podpora školství. To vše je sice pravda a žádné z těchto tvrzení nelze zpochybnit, nicméně by bylo namístě, aby jednotlivé pasáže na sebe argumentačně navazovaly a tvořily kompaktní celek. Tato situace má dle mého názoru několik příčin. Zaprvé je v celé kapitole používáno minimum zdrojů, což naznačuje, že autor spíše sumarizuje předchozí části, než aby se snažil o jejich rozšíření. Právě v této kapitole bych hledala vysvětlení příčin situace, která byla pomocí statistik popsána v předchozích částech. To se však neděje, což, jak soudím, souvisí i s tím, že autor ve větší míře nepracuje se sekundární literaturou, jež má „vysvětlující charakter“. Je například překvapující, že v knize nenalezneme ani jeden odkaz na publikace českých afrikanistů, kteří se problematikou Afriky, respektive Afrického rohu, zabývají (například Záhořík 2010; Němečková – Adamcová – Šedivcová 2014; viz také výše). Případně mohly být využity texty z oblasti rozvojových studií, které nabízejí jinou než čistě ekonomickou perspektivu a kterých ve světě vyšlo nepřeberné množství. Autor se dotýká řady aktuálních témat (angažmá Číny v Africe, vzestup Etiopie), avšak neuvádí žádné zdroje informací pro případné zájemce o jednotlivé fenomény. Je to velká škoda, neboť publikace tak trochu zaostává za očekáváním, které do ní čtenář (orientující se podle názvu) vkládá.

Poslední částí je závěr (s. 170–172), který shrnuje předchozí poznatky a fakticky svým zpracováním navazuje na předchozí kapitolu. Autor plynule pokračuje v popisu nejrůznějších aspektů spojených s Africkým rohem, chybí zde však obecnější ukončení, které by dávalo prostor pro širší zamyšlení.

Formální stránka publikace je, až na jednu výjimku, standardní a chyby či překlepy se prakticky nevyskytují. Onou výjimkou je seznam zkratk v úvodu publikace, v němž nejsou u všech položek uvedeny existující české překlady. Příkladem může být například COMESA, pro niž se ustálil překlad Společný trh východní a jižní Afriky, či UNECA neboli Hospodářská komise OSN pro Afriku (naproti tomu jiné agentury a fondy OSN jako UNDP či UNCTAD přeloženy jsou).

Jak již bylo řečeno, publikace se nesporně věnuje tématu, které je vysoce relevantní a jeho zpracování nabízí velký potenciál v situaci, kdy v českém prostředí žádný obdobný text neexistuje. Nemyslím si však, že byl plně využit, zejména z toho důvodu, že kniha nijak nevysvětluje příčiny a širší souvislosti, bez nichž nelze dílčí problémy interpretovat. Možná to ani nebylo jejím cílem, to by však mělo zaznít v úvodu. Na zadním přebalu je uvedeno, že publikace je určena pro studenty, pedagogy, pracovníky humanitárních organizací a firem, což je poměrně ambiciózní záběr potenciálních čtenářů. Ztotožňuji se s tím, že firmy podobné publikace mohou využít jako zdroj informací o potenciálních investičních rizicích regionu. Studenti a pedagogové by však zřejmě ocenili zasazení uvedených aspektů do širších souvislostí.

Linda Piknerová

Literatura

- Němečková, Tereza – Adamcová, Lenka – Šedivcová, Olga (2014): *Měnicí se tvář Afriky*. Praha: Metropolitan University Prague Press.
- Záhořík, Jan (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.